

- ערש"ק ה' מרחשון תש"ע
- אמירת צ' פעמים משה"ר ומה"ג
- שכחה ב"ותן טל ומטר"

עומקא דפרשה

- שאלת גשמים בברכת הבינו
- שער הציון

פרשת נח - בענין שאלת גשמים

אמירת צ' פעמים משה"ר ומה"ג

הרב יצחק ליסיצין

בתשב"ץ (סי' רכה) כתב בזה"ל: הר"ם (מרוטנבורג) ז"ל היה רגיל לאמרו בשמיני עצרת צ' פעמים אתה גבור לעולם משיב הרוח ומה"ג וכו'. וכתב ע"ז רבנו פרץ בהגותיו שם בזה"ל: דוקא גבי שור המועד דהוי טעמא משום דאתחזק ליגה וכו' אבל משיב הרוח שאינו רגיל בו והדבר תלוי בהרגל לשונו, כשהורגל לשונו על סדר תפלתו כשהתחיל התפילה כסדר הברכות מגן אברהם אתה גבור, אבל כשמתחיל אתה גבור לבדו בלא ברכה ראשונה דמגן אבות, משו"ה לא הוי חזקה כשאומר אותו כסדר, עכ"ל. ר"פ ביאר להדיא טעמו דכהדיא הבי" (ק"י) מאבדורה, שאע"פ שהרגיל לשונו שכשמתחיל מאתה גבור יאמר משיב הרוח ומה"ג, אבל כשבשמוע"ו יתחיל ממג"א יחזור למנהגו שלא לומר מוריד הגשם.

וביאר מו"ר הגרי"ג אדלשטיין שליט"א שזהו כבברכות טז. שמי שאוחז בכתבתם, ומסופק אם בשל פרשה ראשונה או שניה, אם לשונו המשיכה למען ירבו, אינו צריך לחשוש שמא ובשערך הראשון דילג להמשיך למען, חזינו דאע"ג שאמר פסוק שלם וכתבתם וגו' ובשערך, יכול לסמוך על הלשון שיודעת שאם לפני "וכתבתם" אמר "בין עיניך", אחרי "ובשערך" ממשיכה והי' אם שמוע, ולא למען. ואם המשיכה למען, זהו כי לפני וכתבתם אמר ולמדתם אותם וגו' ובקומיך. וכך גם בעניינינו אע"פ שהתרגל לנוסח חדש אתה גבור לעולם וכו' משה"ר ומה"ג, אבל עדיין לשונו רגילה שכש לפני אתה גבור, אמר מגן אברהם, אחרי אתה גבור וכו' רב להושיע, תאמר מוריד הטל [או מכלכל חיים] כבק"ך, ועלול להמשיך כהרגלו, עד ל' יום שאמר כראוי בתפלות.

ובישוב דעת הר"מ מרוטנבורג, נקדים דבירו (פ"ק דתענית ה"א) איתא נתפלל ואינו יודע מה הזכיר, כל ל' יום חזקה מה שהוא למוד הזכיר, מיכן והילך מה שצורך יזכיר, ע"כ. ומש"א "נתפלל ואינו יודע מה הזכיר" יכול להיות ב' אופנים במציאות, ברבנו פרץ ובמ"ב כמבאר שמדובר במי שנתן ללשונו לומר התפילה ולכו' כל עמו, ואינו יודע מה לשונו אמרה, וע"ז אמרו שעד ל' יום ודאי אמרה כהרגלה הקודם, ואח"כ כהרגלה החדש. אך לפ"ז צ"ע כדלהלן.

בא"ר הביא מהש"ה שחולק על הרמ"א שכתב שלמנהג אשכנז שאין אומרים בקי מוריד הטל, אפשר להרגיל עצמו בצ' פעמים עד מכלכל חיים בלא משה"ר ומה"ג. וטעם הש"ה דהרגל מהני בקום ועשה כגון ע"ז צ"פ שאומר אתה גבור עם משה"ר ומה"ג, אבל לא מהני הרגל לשוא"ת לדלג ההזכרה דמשה"ר ומה"ג. וצ"ב למה מיקרי הרגל לשוא"ת, הרי מרגיל לשונו בקו"ע, שמעשיו אחרי רב להושיע תאמר בקו"ע "מכלכל חיים בחסד", וממילא ימשיך הברכה הלאה בלי אמירת משה"ר ומה"ג.

הט"ז כתב (בס"ק יג והובא במ"ב ס"ק לז) אם באיזה יום או יומיים מאלו הלי' יום לא התפלל כלל, מ"מ לא הורע חזקתו ע"י, ואי"צ להשלים כנגד זה יום אחר. וצ"ב אם חזקת ל' יום היא שמתרגל הלשון ע"י סך תפלות שאמר בהם כראוי, איך לא איכפת שחיסר יום או יומיים. א"כ לא יצטרכו ל' יום אלא כבר בכ"ח יום נימא דכבר הורגל לשונו.

אלא נראה שהר"מ מרוטנבורג ועוד פוסקים הבינו בירו ודיברו באופן אחר. דכמו שאפשר להתפלל בכונה ולא לזכור שהיום ר"ח שצריך להזכיר יעו"י, כך אפשר להתפלל בכונה ולא לזכור שהתחילו ימות הגשמים שצריך להזכיר משה"ר ומה"ג, ועל כגון זה שהתפלל בכונה ואינו יודע אם זכר בתפלתו שעכשיו ימוה"ג להזכיר גשם, ארי"ח דעד ל' יום י"ל ששכח ש"ל משה"ר ומה"ג, ואמר מדעת כמו שהוא למוד קודם. ולאחר ל' יום חזקה שכבר זוכר שימוה"ג עכשיו, ואמר מה"ג. ומזה למד הר"ם מרוטנבורג שמועיל גם כן שבשמוע צ"פ יאמר צ' פעמים ברכת אתה גבור לעולם השם, אפי' בלא ש"ש עד משה"ר ומה"ג, שע"ז כשיבוא בתפלתו לברכת אתה גבור יזכר במה ששינוי צ"פ אתה גבור וכו' עם הזכרת משה"ר ומה"ג, ובתשב"ץ הלשון הוא צ"פ אתה גבור לעולם משה"ר ומה"ג. ולא כתב "לעולם וכו'", ואולי אפי' לא אמר תיבות "השם מחיה מתים אתה", אלא כיון שאמר צ"פ אתה גבור לעולם משה"ר ומה"ג, בבואו שוב לאתה גבור לעולם יזכר באותם צ"פ אתה גבור, שעמהם אמר צ"פ משה"ר ומה"ג.

ובזה א"ש דעת הש"ה דצ"פ רב להושיע מכלכל חיים, הוא בשוא"ת, כי אין בזה שנון שיזכיר על משה"ר ומה"ג שלא לאומרו, כי לא הזכירו בצ"פ.

וכן א"ש פסק הט"ז דמהני ל' יום להחזיקו גם כשחיסר תפלות יום או יומיים באמצע, כי מדבר אל על הרגל הלשון, אלא שע"י של' יום חי בדיעה שצריך להזכיר משה"ר ומה"ג, בודאי זכר כן בתפלתו שמסופק עליה.

וכן מוכח בלשון התשב"ץ שכתב וספק אם אמר משה"ר ומה"ג וכו' לאחר ל' יום אינו חוזר לראש שכבר רגיל בו "ולא שכח" לאמרו, עכ"ל. והרי על המתפלל כשליבו כל עמו, לא שייך לשון לא שכח, כי לא בזכרו ושכחה תלוי, אלא כי נתרגלה לשונו לומר משה"ר ומה"ג, אלא מחזורתא כדכתבנא.

ועי' החמ"ש (קיד סעיף טו).

שכחה ב"ותן טל ומטר"

הרב יואל טויב

קיי"ל שכח ותן טו"מ בברכת השנים אמרה בשומע תפילה שכח גם בשומע תפילה חוזר לברכת השנים [שו"ע קי"ז ה'] יל"ע שכח גם פעם ג' בברכת השנים מה עושה, עוד יל"ע שכח פעמים שדינו לחזור לברכת השנים והוא טעה וחזר לשומע תפילה אם יצא בדיעבד.

והנה בירושלמי כתב דשכח בברכת השנים ובשמע קולנו חוזר לשמע קולנו אך כתב הראשונים להוכיח דהבבלי פליג מהא דהבדלה לכתחילה גם בתפילה וגם על הכוס שכח בתפילה ומועיל דיעבד רק על הכוס טעה בזה ובה [דשכח בתפילה ואכל קודם הבדלה] חוזר להתפלל ולהבדיל בתפילה ולפ"ז כתבו הראשונים דה"ה בשאלת גשמים טעה ולא הזכיר בשניהם חוזר לתחילתו לברכת השנים דלא כירושלמי והכי קי"ל.

ולענין הבדלה עיין ביאור הלכה רצ"ד א' ד"ה צריך לענין שכח בתפילה ואכל קודם הבדלה דדינו לחזור להתפלל ולהבדיל ואח"ז להבדיל על הכוס, אם קדם והבדיל על הכוס אם חייב לחזור ולהתפלל, דעת הפרמ"ג דאי"צ לחזור ודעת הדרך החיים דצריך לחזור ולכא"ו כיון דמקור דין דשכחת ותטו"מ בשניהם לחזור לברכת השנים מהבדלה א"כ כמו בהבדלה בהבדיל ולא חזר פליגי אם שוב צריך לחזור ה"ה בותטו"מ שכח בברכת השנים ובשמע קולנו חוזר לשמע קולנו יהיה תלוי בפלוגתא הנ"ל, וכן מצאתי בספר שלמי יוסף ברכות סי' ק"ט מה' יואל מקלב שליט"א וביאר שם שורש הפלוגתא אם שחז"ל תיקנו לחזור עברו לתפילה קמייטא או לאו עיי"ש שהאריך בזה.

ולענ"ד נראה דיל"ח בזה הבדלה משאלת גשמים דלכא"ו יסוד גדר התק"ח דטעה בזה ובזה חוזר לדינו הראשון היינו דיש תק"ח לכתחילה והיינו בהבדלה לומר גם על הכוס וגם בתפילה ובשאלת גשמים בברכת השנים, ויש מה דמועיל דיעבד דהיינו הבדלה רק על הכוס קודם אכילה ושאלת גשמים בשומע תפילה ואם כבר עבר ולא עשה גם בדיעבד דחייב לחזור תיקנו דינו דהדר דין לכתחילה דהא ממילא צריך לחזור וא"כ הוא צריך לעשות ככל לכתחילה בהבדלה בשניהם ובשאלת גשמים בברכת השנים וא"כ אם עבר וחזר רק לשמע קולנו אף דעשה שלא כדינו, דדינו השתא כלכתחילה, מ"מ מה שעשה הועיל לו דהא בדיעבד בשומע תפילה יצא ובזה כו"ע מודו, אלא דבהבדלה פליגי בזה דיל"ע בהבדלה אחר דהדר לדון לכתחילה דחייב שניהם אם קדם והבדיל הוי כבא' רגיל שהבדיל קודם שהתפלל שודאי אח"כ מבדיל גם בתפילה וזהו נרא' סברת הדרך החיים [וזוה מדויק מרש"י ברכות לג' דטעה בזה ובזה חוזר לראש התפילה ולכוס דהיינו דהדר להיות חייב גם תפילה וגם כוס וא"כ שניה הסדר אי"ז פטרון [ודעת הפרמ"ג דמ"מ אחר ששינה הסדר והבדיל קודם ממילא הו"ל השתא במצב דהבדיל בכוס והתפלל ללא הבדלה שהוא מצב בדיעבד מועיל [וע"ש שדייק מרש"י הנ"ל דכברין] ולפ"ז בשאלת גשמים נרא' דאף הדרך החיים יודה דכיון דגם באדם שנמצא לכתחילה ואמר רק בשומע תפילה אין חוזר לא גרע זה שהדר לתחילת דינו מחמת דטעה בזה בזה דדיעבד מועיל בשומע תפילה.

ובנידון הראשון דטעה בזה ובזה דשכח לשאול גשמים גם בברכת השנים וגם בשמע קולנו חוזר לברכת השנים ושוב שכח עיי"ש בשלמי יוסף שם דכתב דתלוי בפלוגתא הנ"ל והיינו ע"פ סברתו בפלוגתא הנ"ל דאם חז"ל חייבו לחזור אם עקרו לתפילה קמייטא או לא ע"ש, ולפמ"ש כ"ל דכיון דהיסוד דטעה בזה ובזה חוזר לראש דכיון דכבר בעי לחזור א"כ חשיב כלכתחילה א"כ כיון דעבדוהו כלכתחילה הרי צריך השתא להמשיך דהא חז"ל חייבו לחזור לברכת השנים וזהו סדר תפילתו ע"פ חז"ל א"כ כמו בשכח לכתחילה ממשך כסדר אף זה ממשך כסדר דהא כשחייבו לחזור אינו בגדר ברכה לבטלה דא"כ איך שייך לחברו לחזור אם בדיעבד מועיל שיחזור רק לשומע תפילה אלא הגדר דכל החוזר ע"פ תק"ח אי"ז לבטלה אלא דזהו סדר תפילתו [ויש לי עוד ראיות ליסוד זה דחוזר ע"פ חז"ל אי"ז ברכה לבטלה] וא"כ הוי השתא במצב רגיל דאוחז בסדר תפילה אחר ברכת השנים ושכח ותטו"מ דאמרה בשומע תפילה [וכן פסק הגרש"ז אורבך זצ"ל הליכות שלמה פ"ח כ"ב עיי"ש] אמנם אם עבר ודילג לשומע תפילה או חזר לברך עלינו נרא' דלכא"ו דיעבד יצא [אלא דעבר על ברכה לבטלה].

בשורש סי' ק"י סעיף א' כתב וז"ל ואינו מתפלל הבינו לא בימות הגשמים ולא במוצאי שבת וי"ט.

ועי' מג"א סק"ד שהביא הטעם שא"א הבינו בימות הגשמים משום שצ"ל שאלה בברכת השנים.

והביא קושיית הגמ' ולכלליה שיאמר ודשנו בנאות ארצך ותן טל ומטר. ותי' הגמ' אתי ליטרודי פי' לטעות שלא ידע לחזור לתפילתו וידלג או יוסיף מאחר דמילות קצרות הן וע"ש דמביא בשם רבינו מנוח דאם מובטח דלא אתי ליטרודי רשאי (כמ"ש לענין כהן ש"צ בס"י קכ"ח ס"ב) וכתב ע"ז הכ"מ דביקש לו חבר ולא מצא עכ"ד בס"ק ד'.

ובס"ק ו' הביא דברי רבינו יונה דהקשה לענין הבינו במוצאי שבת שיאמר הבדלה קודם הבינו. וכאן אי אפשר לתרץ שמא יטעה כיון שכאן זה תחילת ברכה ותי' דכיון שיש ר"ע דס"ל דהבדלה הוי ברכה בפ"ע א"כ יחשבו שהלכה כר"ע עכ"ד, ע"ש.

ויוצא מדברי המג"א שזה גזירות בעלמא ומש"ה לא יאמר הבינו. ולפי זה לכאור' אם אחד לא יודע נוסח אחר וכל כה"ג אונס אחר, לכאור' עדיף שיאמר הבינו ויוסיף טל ומטר.

אמנם עי' ט"ז שם ס"ק א' שכתב וז"ל וכל מה שאומר בהבינו במלות קצרות הוא מעין ברכת י"ח, והבדלה אינו ברכה בפני עצמה ומש"ה אינו מזכירה עכ"ל.

מבואר בדבריו יסוד דכיון דמעין שמונה עשרה הוא קיצור של ברכות יש לזה תוקף של ברכות ומש"ה הוי כברכה לבטלה אם יוסיף ותן טל ומטר או הבדלה.

ולפי זה פשוט דגם אם יש לו אונס ג"כ אסור להזכיר טל ומטר בהבינו דלא כמג"א. ועי' ברע"א דמשמע מיניה דנקט פשוט דבימות הגשמים אפי' במקום אונס אינו מזכיר טל ומטר וממילא שלא יתפלל. וצ"ע לדעת המג"א הנ"ל. וכ"מ בפמ"ג משב"ז א' ע"ש היטב, ובכלל דבריו דברינו. ועי' מ"ב, וצ"ע.

והנה מפורסם בשם הגר"ח (עי' הגש"פ בריסק הוצ' אורייתא) לתרץ מ"ט בחנוכה לא מזכירים על הניסים בברכת מעין ג'. ותי' עפ"י הדברים הנ"ל (ע"ש שלמד כן פשוט ברבינו יונה הנ"ל וזהו כהט"ז ולא כמג"א). דכל מה שתיקנו הזכרה במעין ג' הוא דוקא הזכרות שאם לא אומרם הוא מברך ברכה בפני עצמה אשר נתן וכו', וע"כ מזכירים ג"כ במעין ג'. משא"כ על הניסים כיון שאם שכח אינו מזכירם בברכה בפ"ע ע"כ לא תיקנו הזכרה.

ויתכן דלפי המג"א על הניסים בחנוכה אינו דין הזכרה אלא הודאה, דלא תיקנו במעין ג' וצ"ע.

וביסוד המבואר דלהזכרות יש דין ברכה, עי' עוד בבה"ל בס"י קפ"ח ס"ה ד"ה אומר ודו"ק.

ירידת גשמים - מקור הברכה

...כי שורש כל הברכות הוא הגשמים והם הבאים ממים עליונים, והוא מ"ש ביום שני (א,ו) יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים וכו', והיינו שכמו שמים התחתונים הם שורש לכל גידול הצמחים אשר הם חיי כל בשר ונפש, כמו"כ מים העליונים הם שורש כל קיום הנבראים התחתונים וכל צרכם ושפעם בא משם, רק שמים העליונים מהם הברכה ברוחניות של כל דבר, והוא ברכה הרוחנית וכל תוס' שפע וטובה בא משם, ומים התחתונים הברכה נראה בגלוי בגשמי. ולכן "מים" העלמו ג"כ "מים" - מ"ם יו"ד מ"ם, והיינו שמים העליונים הם בהעלם רוני ואינו נרגש לגשמי למטה, ומים התחתונים הם הנראים לנו.

...לכן אמרו שגם פרוטה שבכיס מתברך בו (תענית ח:): ר"ל שאפי' דבר שאין שייך בו ריבוי מחמת גשמים וגם הוא דבר המדוד ומנוי... מ"מ ע"י ירידת גשמים שבו מתלבש ברכה עליונה ממים עליונים שאינו תחת מדה ומקום וזמן, שולח בו ברכה ג"כ.

אפיקי ים לרי"א חבר (תענית ח:)

תפילה על הגשמים

כ' רש"י בפר' בראשית עה"פ (בה) כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ ואדם אין וכו' מ"ט לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה, ואין מכיר בטובתן של גשמים, עי"ש. ולמדנו שאין מציאות של גשם בלא תפילה, עי' בהעמק דבר שם.

והיינו שמעיקר בריאת הגשם הוא תלוי בתפילה, וכדברי הגר"א באדרת אליהו פר' וזאת הברכה (לגא, באופן הב'), שאינו עפ"י הטבע כלל. ובשנו"א ברכות פ"ה כ' שנקראים גבורות גשמים כיון שאין יורדים בקביעות, וגם שתלויים בתפילת צדיק.

ועי' מאיירי בברכות שכ' שיוורדים בגבורה ורומז על בואן הרבה פעמים שלא בזמן ירידתם מדרך הטבע להשגחת האל על בניו לרוב תפלתם.

ומדוקדק מאוד בל' הר"ח על הגמ' בריש תענית איזו היא עבודה בלב הוי אומר זו תפילה, וכ' הר"ח איזו היא עבודה בלב שבשילה המטר יורד הוי אומר זו תפילה.

ועי' כתובות ה. אמרינן עה"פ השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע, ה"ק מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד, הרקיע, ומאי ניהו מטר. ופירש"י שהרקיע מעיד עליהם לבריות שהם צדיקים שמתפללין על הגשמים ומטר יורד.

ובשם הגרי"ז הביאו (שי לתורה ח"ב) שגדר התפילה על הגשם הוא שאינה כשאר תפילה בעת צרה וכדו' שהיא הדרך להשגת הדבר, אלא הכא התפילה גופא היא הסיבה לירידת הגשם. והוא עפ"י ד הגר"א וכנ"ל, וביאר בזה מה דמצינו ריבוי תפילות על הגשם וכן סדר תעניות וכו'.

ועי' רש"י בסוכה (נה) על שיר של יום חמישי בפי' הפס' "אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה" - על המים שנידונין עליהם בחג לפי מה שאני בוחנך אפסוק לך, על שם שמתפללין על הגשמים וצריכים להם.

מטבע התפלה - גשם ומטר

החשק שלמה (ב) עמד על השינוי שבהזכרה אומרים "גשם" ובשאלה "מטר", וביאר דלשון מטר בד"כ [במקראות] הוא לברכה. אבל בהזכרה שהיא להזכיר גבורות הקב"ה, עדיף לשון גשם שהוא כולל לכל מיני גשמים, ולכן תקנו לשון מוריד דנתניה שייך רק בברכה. וכ' דמשו"כ יסד הפייטן בתפילת גשם "לברכה ולא לקללה", משום שבגשמים נכלל גם מה שיוורד שלא לברכה [כגון במבול שנאמר גשם], ולכן הוצרך לפרש דמ"מ מבקשים שירד רק לברכה.

ונראה להביא סמך לדבריו ממש"ש רבנו בחיי בפר' עקב עה"פ ועצר את השמים (יא,יז) שנטר הוא ממים העליונים או ממי אוקיינוס אבל גשם הוא רק ממים התחתונים כמשמעו לשון גשמות. וי"ל דמשו"כ דוקא מטר הוא לברכה.

והערה"ש (קיד,ב) כ' בזה דגשם נקרא כשיוורד מהשמים כשהם למעלה כמ"ש אם ימלאו העבים גשם, וכן במבול (חב), "ויכלא הגשם מן השמים". אבל מטר תמיד סמוך לארץ כדכתיב מטר ארצכם, ועוד. ולכן בהזכרת גבורות אומרים גשם שלמעלה הם עיקר הגבורות, אבל בשאלה שמבקשים על פני האדמה קבעו לשון מטר.

ז' השון

במתני' תענית י' בג' במרחשון שואלין את הגשמים, ר"ג אומר בז' בו, ט"ז יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת. ובגמ' א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל. וכן פסק הרמב"ם פ"ב הט"ז - משבעה ימים במרחשון שואלין את הגשמים בברכת השנים... בד"א באר"י אבל בשנער ובסוריא וכו' עי"ש.

והק' הר"ן (ב) דהרי ז' חשון הוא רק כשיש עולי רגלים, כדאי בגמ' ד, וכי דצ"ל דההלכה כר"ג היא אפי' לאחר החורבן "לפי שהיו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים, כמו שעושין גם היום, ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה שהיא היתה עיקר התקנה אבל לא סגי כ"כ שנאחר את ההזכרה." ועי' לח"מ.

ובמ"ש כדי שיעג אחרון שבישראל לנהר פרת, הק' הר"ן דלא סגי בט"ו יום כיון שאר"י ד' מאות פרסה ומהלך אדם ביום הוא י' פרסאות (פסחים צד), וא"כ אפי' אם ירושלים באמצע אר"י צריך לפחות כ' יום, ותי' כיון שהגשמים צריכין לעולם לא רצו לאחר שאלתן יותר מכן שהוא זמן רביעה בינונית לר"מ, והם אפשר להם למהר דרכם וללכת יומם ולילה." ועי' תוי"ט ושפ"א.

ועי' בפ"י המיוחס לרש"י שכ' "כלומר קודם ביאת מים לנהר פרת שהוא רחוק יותר." ומשמע דאין החשש מצד הגשמים אלא מצד שהנהר גדל וא"א לעוברו, ויתכן דתתיישב בזה קו' הר"ן.

וכן יתיישב בזה אמאי סגי בגבול נהר פרת בצפון (עי' תוי"ט ותפ"א) והרי יש עולי רגלים מחו"ל, והאור חדש (פסחים ג:) הוכיח מכאן דבני חו"ל פטורים מראיה, כדעת תוס' שם, (ועי' משל"מ פ"א מקר"פ ה"א). אכן לד' רש"י ליכא הוכחה מהכא.

גדר הזכרת הגשמים

בגמ' תענית ב: דההזכרה תלויה בחג משום דד' מינים וניסוך המים באים לרצות על המים, מבואר דאין גדר ההזכרה שכשב בעלמא, אלא היא ריצוי, כלומר שהוא שבח של הקדמה לשאלה, וכדאי בגמ' לק' (ד): הזכרה ריצוי שאלה היא. וי"ל דלכן מעכב את התפילה ואם לא הזכיר חוזר, כמ"ש השפ"א שביאר בקו' הגמ' (ב.) ומנ"ל דבתפילה, היינו שהוא דין של חלק מהתפילה ומעכבה, משא"כ בשאר שבחים, כגון אם לא אמר "מתיר אסורים" אינו חוזר. ועי' תוס' (ב. ד"ה אם) שהוא חובה לרצות לפני שאלה שכל הבא לבקש מקדים ומרצה.

ועי' במאירי שכ' (בד' ר"א) שאנו מתחילים לשבחו ית' דרך רצוי ופיוס קודם שנשאל כדי שתהא שאלה שלנו באה אחר רצוי... ראוי לנו לשבחו באותו דבר שאנו עתידים לשאול.

ומבואר בזה הגמ' (ג.) דבטל ורוחות לא חייבו להזכיר משום דאין נעצרים, וצ"ב דטו"ס הרי מחוייב לאומרו מצד עצם השבח, ומה לי דאין נעצרים, אלא חזינו דהשבח מקושר עם השאלה ולכן במה שא"צ שאלה לא חייבו את השבח, ודו"ק.

ורש"י בברכות (לג.) פי' לשון מזכירין "שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח". אכן כוונתו לפרש חילוק לשון מזכירין מלשון שואלין כמבואר שם בדבריו. ועדיין השבח הוא ריצוי והקדמה לשאלה.

גדר חדש מצאנו בארחות חיים לר"א מלוניל הל' תפלה (סוף אות קט) שכ' בשם בעל האשכול וז"ל, מפני שמי"ט האחרון של חג ואילך, זמן גשמים הוא אעפ"י שאינם צריכים, כיון שחג זמן גשמי שנה ושינוי העיתים החורף מן הקיץ, צריכים אנו להודות לה' ית' בעת השינוי, אבל השאלה לא נעשה עד עת הצורך. ומבואר שהוא שבח של הודאה. אמנם גם זה לריצוי השאלה כמפ' בגמ', ובאמת כ"כ בס' האשכול גופיה (הל' תפילה) "צריכין אנו לשבח לפני המקום ב"ה ולהודות בעת שינוי הזמן ופרוד זה מזה, ואנו מזכירין שבחו להיות רצוי לשאלה."

ועי' במקרא של תפילת שלמה שבס' מלכים (א' חלה) "בהעצר שמים ולא יהיה מטר כי יחסאו לך והתפללו אל המקום הזה והודו את שמך...". ופי' הרלב"ג שאחרי שישבו בתשובה "שבחו את הש"י ואחר נתינת השבח תהיה התפילה."

עי' או"ש פ"י מהל' תפילה ה"ח בטעם דל"מ להשלים הזכרת מוריד הגשם בשומע תפלה, משום שכשאנו מזכיר מה שחייבוהו חכמים ה"ז כפוחת ומקצר בשבחי הבורא ממה שמושג בחוש לכל רואה, וה"ז דומה למלך שיש לו אלף אלפים דגרי זהב ומקלסו בשל כסף, ולכן חיוב החזרה הוא משום דכל הברכה נאמרה בקלקול, ומה יועיל שיאמר בשומע תפלה. [משא"כ כשלא שאל טל ומטר, לא קלקל השאר אלא שחסר לו שאלה זו לולכן מזכירה כשאר צרכיו בשו"ת].

גדר שאלת הגשמים

בחי' הגר"ח (ריש ברכות) חילק דין שאלת ותן טל ומטר מיעלה ויבא דיעו"י הוא הזכרה, משא"כ טל ומטר שהוא ממטבע התפילה, ולכן אם לא אמר חוזר גם בע"ש אע"פ שבלייל שבת בלא"ה לא יזכיר ותן טל ומטר, אך מ"מ לא יצא יד"ח תפילה. והיינו דאינה חובת הזכרה ובקשה התלויה בזמן, אלא דכך צורת התפילה בחורף.

אבל דעת הישועות יעקב (ק"זג) דדין שאלת טל ומטר כדין יעלה ויבא, והיינו דהיא הזכרה ולא ממטבע התפילה. וכן משמע במג"א קח סקט"ז.

וכן נראה דעת האור שמח פ"י מהל' תפילה ה"ח שכ' דיש מקום לומר שכשלא הזכיר טל ומטר דיו שישמע מהש"ץ ברכה זו של שאלה ובזה יוצא יד"ח. וכמו הבדלה שמבדיל על הכוס ברכה זו לבדה. ומבואר דאינו ממטבע התפילה אלא היא חובת הזכרה [כהבדלה]. ועי' שו"ת הר צבי (ח"א נד) דהביא ראיות דלא כהגר"ח.

הישוע"י (ק"ידא) ביאר דיש ב' ענינים בבקשת הגשם, הא' גוף הדבר שיהיו גשמים מצויים, והב' שיתן אותם הקב"ה בעת הראוי, שהיה בקיץ סימן קללה הם. וזהו נוסח הבקשה ותן טל ומטר לברכה, דהיינו שירדו בעת שהם ברכה. ובזה יישב קו' המג"א והט"ז מה החילוק בין שאל טל ולא מטר שצריך לחזור, לבין אם אמר מוריד הטל ולא אמר מוריד הגשם שא"צ לחזור, דבגבורות ההזכרה בשבחו של מקום על גוף הורדת הגשם, ומתקיים גם בהזכרת טל, אבל בשאלה אף אם שאל טל, מ"מ צריך לחזור ולשאול שהמטר יהיה לברכה, בעתו ובזמנו.

גבורות גשמים

במתני' בברכות ובתענית מזכירין גבורות גשמים, ופי' בתענית ב. שירדין בגבורה, וכ' הר"מ בפיה"מ (ברכות) דנאמרה בלשון גבורה, לגודל תועלתה. והאבודרהם כ' שהוא בגבורה "שכל טיפה וטיפה יורדת ממקום גבוה ואין הרוח מפזרתן אלא יורדין למקום שהקב"ה חפץ, וזאת היא גבורה שאין כמוה". והמכתם פי' בגבורה בכח, כדי שיכנסו בארץ וירוו אותה. ולכל טיפה שבייל בפני עצמו וכ'.

ובס' המנהגות כ' ומוריד הגשם בגבורה, פעמים שמפיל ומשבר אילנות. [וכ' שם דמשיב הרוח הוא "שמגלגל גלגל הרוח וכבד מרוצתו נתלית הארץ ועומדת, וזו היא גבורה שאין כמוה"]. והרא"ה בברכות פי' דענין הגשם שהוא דבר פלא קרי גבורה.

הגר"א בשנו"א ברכות פ"ה פי' הענין דהחילוק בין גדולה לגבורה שגדולה הוא מהלך הבריאה באופן תמידי כגון הליוך השמש, אך גבורת ה' ניכרת במה שבא לפרקים, שאם צדיק יתפלל ירדו גשמים, ולפעמים אין יורדים, ולכן נקראו גבורות גשמים. וכע"ז באדרת אליהו פר' וזאת הברכה (לג,א באופן הב'), שהגשמים אינן עפ"י הטבע כלל, ולכן בזה ניכר גבורות ה' יותר.

ושורש הדברים מצאנו במאירי שכ' שירדים בגבורה ורומז על בואן הרבה פעמים שלא בזמן ירידתם מדרך הטבע להשגחת האל על בניו לרוב תפלתם. וכן נרמז בריטב"א בתענית שכ' בטעם שנקבע באתה גבור משום שכל ענין החסדים שבברכה זו מבטל מערכת הכוכבים, ולפיכך נקראת גבורות, וכן ענין ירידת הגשמים.

ויש להוסיף דההכרה בגבורות גשמים מחוייבת מצד התפילה עליהם, עפ"י מ"ש רש"י בפר' בראשית (ב,ה) לפי שאין מכיר בטובתן של גשמים.

בתחית המתים

במש' ברכות לג. מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים. ובגמ' אמר רב יוסף מתוך ששקולה כתחיה"מ לפיכך קבעוה בתחיה"מ. וכן בתענית ז. ובפי' המיוחס לרש"י שם כ' כתחיה"מ - שבה חיים בני אדם שהתבואה גדילה בו. ועי' מהר"ם מרוטנבורג (תתריח) דכל הנזכר באתה גבור הוא שקול כתחיה"מ.

וברבינו יונה (ברכות כג:) כ' הטעם שתקנו לומר גבורות גשמים בברכה של תחיה"מ, מפני שכמו שתחיה"מ חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם. וכ"כ הטור (ק"יד). וכ' הב"ח דמקורו מירושלמי, אבל הב"י ציין לגמ' הנ"ל מתוך ששקולה וכו'. [ועי' תו"ט דהכל אחד, אמנם הב"ח חילק ביניהם]. ועי' בלשון הרא"ה (ברכות לג.) שהוסיף "ולא עוד אלא שהיא תחית המתים, מתוך שעל ידם העולם חי ונזון, ואם לא היא מוטלין חללי רעב."

כ' בסידור הרוקח, סמך אצל מחיה המתים לפי שע"י גשם ישיב רוח לעולם. ונראה דכוונתו כפי' הר"י בר יקר דתחיה"מ היא ע"י רוח דכתיב ויפח באפיו, וע"ע אבודרהם מ"ש שבגשם תלויה תחיה"מ. וכ"כ הרשב"א בתשו' (ח"ה קטו) שהוא רמז לתחיה"מ, וכאילו אמר, אתה גבור להחיות מתים שכבר מתו בטל אורות ובגשם נדבות (עי' שבת פח:).

הריטב"א בתענית כ' שהוא ענין דומה לתחיה"מ, שהזרעים נקברים תחת הקרקע וצומחים ע"י הגשמים ויוצאים בכמה לבושים. וכע"ז כ' המאירי בברכות לג. מפני שהגשמים מחיים את הזרעים ואת הצמחים שכבר מתו ויבשו... ועי' בס' המנהגות שפי' כע"ז בתיבות "מחיה מתים ברחמים רבים" שמחיה התבואה שהיא תחת הארץ, במטר שמוריד. [אך בתענית פי' המאירי כעין פירש"י].

הפרישה (ב) כ' דמשום שהברכה מתחלת בלשון גבורה דהיינו אתה גבור, תקנו להזכיר בה ענין שנזכר בלשון גבורה. אך בראב"ן (סוף ברכות) אי' להיפך דלפי שקבעו בה הזכרת גבורות גשמים, לכן התחילו הברכה בגבורה.

הגר"א בשנו"א שם פי' עפ"י דרכו דענין הגבורה שהיא לפרקים וזהו תוכן הברכה דתחיה"מ רופא חולים וסומך נופלים. ובאדרת אליהו (שם) פי' מצד דגם תחיה"מ אינה בטבע. וכ"מ בחי' הרא"ה בברכות דקבעוה כאן משום שכל עניני הברכה ניסים.

ועי' מלאכת שלמה בברכות דלא קבעו מקום בתוך הברכה, אלא שנהגו לאומרה לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים כלכלה ופרנסה.

מפתח של גשמים

א"י בתענית ב. דמפתח של גשמים הוא מג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח. וכ' בבן יהוידע לפרש שהשליח הוא כח הטבע והכח המעוררו נקרא מפתח. ובג' אלו נשארה התעוררות הטבע ביד הקב"ה. [ועי' בד' הגר"א (לעיל) דהגשם אינו בטבע].

וכ' הפרשת דרכים (כא) דאע"פ שמצאנו צדיקים מתפללים ומביאים גשמים ומחיים מתים אין זה נקרא שנמסרו המפתחות בידם אלא שרצון יראיו יעשה ע"י תפלתם.

ועי' בדעת חו"מ (ח"א טז) שכ' דענין הג' מפתחות הוא דלג' דברים אלו צריך לרחמים מרובים יותר משאר דברים.

ובשם הגר"ז הביאו שביאר בזה הפס' בפר' נח "ואני הנני מביא את המבול..." דנא' ואני הנני כיון שהמפתח רק בידו של הקב"ה, [שבתחילה ירדו בנחת שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה].

דרושים לחברותא

מקום הלימוד	זמן	נושא		
פתוח	9:00-12:00	דף יומי	בוקר	
פתוח	9:00-1:00	קנין הלכה		
כנסת הגדול	9:00-1:00	בבא מציעא		
זכרון משה	9:00-1:00	או"ח		
מרומ"ש	9:00-12:00	כתובות פ"ט		
פתוח	9:00-12:00	ברכות		
בית אבא	9:00-1:00	חו"מ		
קמ"ח	4:00-7:00	מועד		אחר הצהריים
זכרון משה	4:00-7:00	מועד		
פתוח	4:00-7:00	סת"ם		
פתוח	4:00-7:00	פעמיים בשבוע גמ'		
ברכפלד	4:00-7:00	בב"ח		
חניכי ישיבות אוה"ח	3:00-4:00	גמ' חזרה	ערב	
ברכפלד	4:00-7:00	דף יומי		
אזור פוניבז'	9:30-11:00	או"ח		
מרומ"ש	9:00-11:00	נדה פ"ג ד'		
פתוח	10:00-11:00	ב"ב עיון		

גשמי ברכה בקיץ

בפ"ר נח על הפס' ויהי הגשם על הארץ (ז,יב), כתב רש"י ולהלן (יז) הוא אומר ויהי המבול, אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה, וכשלא חזרו היו למבול. [ועי' תורה שלמה (אות סג) דמקורו בזהר חדש].

ויש להקשות שהרי בפס' הקודם הביא רש"י פלוג' דתנאי בר"ה יא. בפירוש "בחודש השני" - רבי אליעזר אומר זה מרחשון, רבי יהושע אומר זה אייר. וא"כ כ"ז לפי ר' אליעזר א"ש שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה כיון שחשון הוא זמן ירידת גשמי ברכה. אבל לדעת רבי יהושע שהוא אייר, איך יהיו גשמי ברכה, והרי גשמים בקיץ סימן קללה, כדאי' בתענית יב ע"ב. והובאה קושיא זו בשם הגרמ"ד סלוביציק שליט"א שנשאר בצ"ע.

בס' דרך שיחה תירץ עפ"י המדרש שהמים של שבעה ימים הראשונים היו מגן עדן, וא"כ אף דבעלמא גשמים באייר אינם של ברכה, אבל מים מגן עדן לעולם הם ברכה.

ובעיני רש"י כתב לתרץ דנראה דכל מה שגשמים אחרי ניסן הם סימן קללה, התחיל רק אחרי המבול שאז נקבעו תקופות של זרע וקציר וכו' (ח,כב), אבל בזמן דור המבול שהיו זורעים וקוצרים באותו יום כדאי' במדרש, א"כ תמיד כשבא גשם היה בגדר גשמי ברכה.

עוד תירץ שם דעיקר מה שאחז"ל דגשמים בקיץ הם סימן קללה, הוא דוקא בארץ ישראל, אבל בחו"ל הרי בהרבה מקומות הוא סימן ברכה, וכמ"ש הפוסקים בס"י קיז לגבי שאלת טל ומטר במקומות אלו, וכיון שהמבול לא היה באר"י כמ"ש הרמב"ן בשם המדרש, שפיר יתכן שיהיו גשמי ברכה אף באייר.

נושאי הפרשיות הקרובות

- לך לך - ברכת האורח (יב,ג)
- וירא - זריזין מקדימין למצוות (כב,ג)
- חיי שרה - קנין כסף (כג,טז. כה,י)
- תולדות - בכור בין האחים
- ויצא - מעשר כספים (כח,כב)
- וישלח - תפילה בעת צרה (לב,יב)

ד"ת מתאימים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא ומל', בתיבת "עומקא דפרשה" בפתח אוצה"ם בית יוסף רח' שדי חמד. או לשלוח בדוא"ל הנ"ל. חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב [ד"ת בכת"י עד יום א']. אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

הערות והארות לחידו"ת שבגליון ניתן לשלוח לדוא"ל:
gal200@neto.bezeqint.net
 או בתיבת "עומקא דפרשה".
 המערכת מתיחסת לתגובות רק תחת שם מלא.
 (בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת).

גליון זה נתרם בהשתתפות
 החפץ בעילום שמו
 להצלחתו ולהצלחת ב"ב
 יישר כוחו וחיילו

זמן חורף בפתח אל תשאר ללא חברותא

התקשר עכשיו: 9141217
 24 שעות ביממה

השאר הודעתך ואנו נחזור אליך